

Blog No: 63
18.11.2021

AVİM'in Notu: Ağustos 2021'de AVİM'e Japonya'dan bir mektup ulaşmıştır. Mektup, ailesi bir zamanlar İstanbul'da ikamet etmiş bir Ermeni olan İver Torikian tarafından gönderilmiştir. Torikian, mektubu Türk-Ermeni ilişkilerinde yanlış bilinenlerin sorgulanmasını istediği için yazdığını belirtmiştir.

Ermeni asıllı bir akademisyenin özgür bir ortamda ve akademik bir nesnellik ile samimi görüşlerini yansıtan bu mektubu AVİM olarak birkaç güne yayarak bölümler halinde yayınlayacağız. Mektubun ikinci bölümünü aşağıda okuyabilirsiniz.

Iver Torikian (Ağustos 2021)

İkinci Bölüm

Türk tarihinin yüzeysel bir değerlendirmesi bile, Türk Kurtuluş Savaşının öncesinde ve sırasında aslında pek çok Ermeni savaştının var olduğunu ortaya çıkaracaktır. Birinci Dünya Savaşından önce Türkiyede en az bir milyon Ermeni bulunmaktaydı. Bazıları ABD veya Avrupaya göç etmişti. Ancak Türkiyede kalan, akıl ve beden sağlığı yerinde olan genç Ermeni erkeklerin çoğunluğu en nihayetinde bir taraf için silahlanmıştı. Bazıları Osmanlı ordusunda yer almıştı. Diğerleri ise ya Birinci Dünya Savaşının başlangıcında ya da Osmanlı ordusundan firar ettikten sonra Rus ordusuna katılmıştı. Peki ya geriye kalanlar ne yapmıştı? İstanbulun dışında imkânı olan diğer genç Ermeni erkeklerin -- ve hatta az sayıda Ermeni kadınların -- çoğunluğu Türkiyenin doğusunda bulunan çok sayıdaki Ermeni milislerinden birine katılmışlardı.

Kısacası Ermenilerin sadakati karmaşık bir konuymuş. Anlaşılan o ki çok sayıda Ermeni, özellikle şehirlerdeki varlıklı olanlar, Osmanlı İmparatorluğu ve kendilerinin İmparatorluk bünyesindeki paylarından memnunmuş. Diğer Ermeniler, Osmanlı hükümetini desteklemiş, ancak Sultanın Ermenilere, özellikle kırsal bölgelerde yaşayanlara, yardımcı olacak reformları yerine getirmesini istemişler. Bir de Osmanlı hükümetine hepten karşı çıkan ve bağımsız bir Ermeni devleti isteyen Ermeniler varmış. Osmanlı İmparatorluğundaki Ermenilerin amaçlarının, toplumdaki konularımız ve lehçelerimiz kadar çeşitli olduğu sonucuna varmış durumdayım.

Ancak Khatchadourianın *The New Yorker* yazısında, söz konusu dönemin veya Osmanlı İmparatorluğu ile Ermenilerin imparatorluktaki rollerinin karmaşıklığına dair çok az bilgiye değiniliyor. Örneğin Khatchadourian, 19 sayfalık yazısında yalnızca bir defa Ermeni savaşıçılardan söz ediyor. Savaşıçılarla ilgili alıntı sadece teyzesine ait bir alıntıda geçiyor. Yazının çoğu, sadece Ermenilerin o dönemde yaşadıkları ıstırabı ve ölümlerini konu alıyor. Ne Ermeni ne de Türk olan birisi, Yani? Bu sadece tek bir makale diyebilir. Ancak Khatchadourianın taraflı yazısı, mevzubahis döneme dair Ermeniler tarafından yazılan yazıların çoğunun tipik bir örneği . Makalenin *The New Yorker* kadar prestijli bir dergide yer almış olması beni hala şaşırtıyor. Batılılar tarafından yalnızca böylesi yazılar okunduğu zaman tarih muazzam ölçüde çarpıtılmış oluyor.

Khatchadourianın makalesi beni bir gazeteye mektup yazma planımdan caydırmadı. 24 Nisanın yaklaşmakta olmasından dolayı zamanlamamın iyi olduğunu düşündüm. Her yıl o gün, Ermeniler ve sempatizanları dünyadaki birçok büyük şehirde gösteriler düzenliyor ve tanıma ile tazminat talep ediyorlar. Mektubumun, bu gösteriler sebebiyle Ermeniler arasında körüklenen hırçınlığı azaltacağını ummuştum. Mektubumda bu gösterileri anlatabilmek amacıyla internette daha fazla bilgi araştırmıştım. Ancak bulduklarım için hazırlıklı değildim.

Eğer biri internette Ermeni kelimesini araştırırsa, kısa süre içinde karşısına bir yüzyıldan eski ve dehşet verici fotoğraflar içeren siteler çıkacaktır. İngilizce sitelerde yığınlar halinde veya etrafa saçılmış cesetlerin, bir deri bir kemik halde kadınların ve çocukların ve hatta kafaları kesilmiş bedenlerin resimleri bulunuyor. Böylesi sitelere göre, bu fotoğrafların hepsi 1915 yılında Türkiyedeki Ermenilerin durumunu gösteriyor. Bu fotoğraflar sıklıkla Ermeni Davası ile bağlantılı taleplerle birlikte sunuluyor. Bu sitelerin Ermeni kişiler veya kuruluşlar, ya da onların sempatizanları tarafından hazırlandıkları açıkça görülebiliyor. Söz konusu fotoğrafların bazılarının güvenilirliği son zamanlarda sorgulanıyor. Ancak görünüşe bakılacak olursa insanların çoğunluğu bu fotoğrafların gerçek olduğunu düşünüyor.

Bence tüm eğitimli Türkler, bir yüzyıl öncesinde pek çok Ermeninin acı çekmiş olduğunu biliyor. Bu bağlamda gerçek veya sahte fotoğraflara ihtiyaç yok. Ancak, Türklerin tümü söz konusu dönemde pek çok Türkün de acı çekmiş olduğunu biliyor. O dönemden ölü veya açlık çeken Türklerin benzer şekilde tüyler ürpertici fotoğraflarını neden hiçbir zaman görmediğimi sıklıkla merak etmişimdir. Örneğin, bir yüzyıl önce Bulgaristanda veya Yunanistanda katledilen Türklerin cesetlerinin fotoğraflarına neden hiçbir zaman rastlamadım? Bazı fotoğraflardaki güya ölü veya sefil durumdaki Ermenilerin, gerçekte Ermeni olmayan kişiler olduklarına dair iddialar öne sürülüyor. Ancak, zannediyorum ki o

dönemdeki ölü veya açlık çeken Müslümanların fotoğraflarının az sayıda olmasının daha mantıklı bir sebebi, mevzubahis zaman diliminde fotoğraf makinelerinin çoğunlukla Hristiyanlara ait olması ve Hristiyanların çoğunun Müslümanların kaderlerine karşı umursamaz olmaları. Dahası, bildiğim kadarıyla, o dönemde Batılı gazeteler adına Orta Doğu hakkında çalışan gazetecilerin hepsi Hristiyandı ve çoğunluğu Müslümanlara karşı önyargılıydı. Bu durum, ünlü bir İngiliz gezgin ve yazar olan Edith Durham tarafından ele alınmış. Durham, 1905 tarihli kitabı *The Burden of the Balkans*da (TR: *Balkanların Külfeti*) şu açıklamada bulunmuş: Bir Müslüman bir başka Müslümanı öldürdüğünde dikkate alınmıyor. Bir Hristiyan bir Müslümanı öldürdüğünde haklı bir eylem olarak görülüyor. Bir Hristiyan bir başka Hristiyanı öldürdüğünde üzerinde durulmaması gereken bir hata sayılıyor. Yalnızca bir Müslüman bir Hristiyanı öldürdüğünde gerçek anlamda bir mezalim olduğunu düşünüyoruz.

Her halükârda, Ermeni kelimesini araştırmaya devam edildiğinde, sözde ölü ve açlık içindeki Ermenileri gösteren bütün bu internet sitelerinin yanında farklı türde sitelere de rastlanabilir. Ermeni Davasına karşı çıkan kişiler ve kuruluşlar tarafından hazırlanmış bu siteler, Ermeni arkadaşlarımdan veya akrabalarımdan hiç duymadığım konuları gözlerimin önüne serdiler. Söz konusu siteler vasıtasıyla, bazı Ermenilerin nasıl örgütler oluşturup silahlar temin ettiklerini ve Rusya ve diğer ülkelerin hükümetleriyle nasıl gizlice anlaştıklarını öğrendim. Ermeni olmayan kişilerin, Ermeni köylerine gidip şiddet eylemleri gerçekleştirmiş olmalarıyla benzer şekilde; Ermeni kişilerin, Ermeni olmayan köylere gidip şiddet eylemlerinde bulunmuş oldukları çok sayıda olay gerçekleşmiş. Çoğu Ermeninin böylesi siteleri ve Ermenileri olumsuz bir şekilde yansıtan başka siteleri görmezden geldiğine eminim. Ancak ben bunları görmezden gelmedim. Tam aksine, hayatım boyunca duyduğum hikayelerin bir başka yönünü gösteren tüm açıklamalar ve savlar merakımı uyandırdı.

2015 yılında rastladığım bu internet sitelerinden ilki *Islamic Party of Britain*ın (TR: Britanya İslam Partisi) sitesiydi (islamicparty.com). Sitenin bir bölümünde, tahminen Ermeni bir okuyucu tarafından yazılan isimsiz bir yorum bulunuyordu. Yorumda Yahudilerin gelip, tüm Türkler ile Ermenileri kurnaz bir şekilde birbirlerine karşı düşman haline getirmeden önce, Türkler ile Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğunda uyum içinde yaşamış oldukları belirtiliyordu. Bu sözleri yazan kişinin gerçekten de Ermeni olduğunu doğrulamak imkânsızdı. Ancak, diğer çeşitli sitelerde Ermeniler tarafından yapılmış Yahudi aleyhtarı yorumlara rastladım. Britanya İslam Partisi sitesindeki söz konusu yorum, sitedeki diğer tüm bilgilerin doğruluğuna şüphe duymama sebep oldu, ancak buna rağmen okumaya devam ettim. Hınçak ile Taşnak kelimelerine rastladığım ilk sitelerden biri buydu. Hınçaklar ile Taşnakların Osmanlı hükümetine karşı en şiddetli biçimde başkaldıran iki Ermeni grubu olduklarını öğrendim.

Biz Ermenilerin bir yüzyıldan önce Türkiyede yaptıklarımızı ve bize yapılanları derinlemesine anlayabilmek için Hınçaklar ile Taşnaklar konusunda bilgi sahibi olmanın elzem olduğu benim için netlik kazanmış durumda. Ancak daha fazla sitede göz gezdirdikçe şaşırdım. Dünya tarihi, özellikle Birinci Dünya Savaşı hakkındaki bilgi dağarcığımanın acınacak derecede sığ olduğunu hemen anladım. Üçlü İtilaf, Sykes-Picot Anlaşması, hatta Savaşın önde gelen kişileri veya muharebeleri hakkında hiçbir şey

bilmiyordum.

2015 yılından bu yana, Birinci Dünya Savaşı ve de Osmanlı İmparatorluğu konularında kendimi yetiştirebilmek adına yapabileceğim her şeyi yaptım. Her ikisi de karmaşık konular. Savaş sırasında meydana gelen büyük çarpışmalar ve resmi ittifaklar hakkında ayrıntılara ulaşmak nispeten kolaydı. Osmanlı İmparatorluğunda hüküm süren bütün padişahların isimlerini ve onların büyük başarıları ile başarısızlıkları olarak kabul edilenleri bulmak da benzer şekilde kolaydı. Beni esas zorlayan, Osmanlı halkının çoğunluğunun -- özellikle Ermenilerin -- 19uncu yüzyılın sonlarında ve 20nci yüzyılın başlarında neler yapmış olduğunu öğrenmekti.

Ermeniler hakkında araştırma yapmakta zorluk çekmiş olmamın birkaç sebebi var. Öncelikle, bilgiye erişimim sınırlıydı. Birinci Dünya Savaşından önce, Ermeniler arasındaki en faal iki siyasi örgüt Hınçaklar ve Taşnaklar idi. Her ikisi de en etkin dönemlerinde; Türkiye, Rusya ve Avrupa'daki genel Ermeni halkına yönelik yayınlar dahil olmak üzere, çok sayıda belge yayınlamışlar. Ancak bu belgelere ulaşmak kolay değil. Dahası, söz konusu belgeleri bulabilsem bile onları okuyamazdım. Bunun için başta kendimi, fakat birazcık da uluslararası Ermeni toplumu suçluyorum.

Hınçak ve Taşnak örgütlerinin kurulmuş olduğu 19uncu yüzyılın sonlarında, dünyanın çok sayıdaki ülkesinin halkları arasında geniş çaplı ayaklanmaların gerçekleşmiş olduğunu bütün tarihçiler biliyor. 1867 yılında Japon imparatoru, Şogunların 700 yıllık hükmüne son vererek iktidara geldi. 1871 yılında, Paris Komünü bastırıldı. ABDde, İç Savaşın sonrasında, güney eyaletlerindeki Afrikalı Amerikalılar çok sayıda yeni hak ve daha iyi yaşam koşulları elde ettiler -- ve sonra onları azar azar kaybettiler. Bütün bu ihtilaflar arasında, tüm muhalif tarafların konuşmaları ve belgelerinin birçok farklı dilde çevirilerini bulmak mümkün. Buna karşın, 19uncu yüzyılın sonu ve 20nci yüzyılın başında Hınçaklar ve Taşnaklar tarafından yayınlanan belgelerin çoğu başka herhangi bir dile çevrilmemiş. Bunun, belgeleri Ermeni olmayan gözlerden uzak tutmak amacıyla kasıtlı bir girişim olduğuna inanıyorum.

Atatürk 1928 yılında Türkiyeye Latin alfabesini getirmiş. Türkçe bilmeyen yabancılar bile Türkçeyi temel bir seviyede okuyabilirler. Bunun aksine, Ermenice kendi alfabesine sahip. Ermenice konuşulması zor bir dil değil ve Ermeni alfabesinde sadece 38 harf bulunuyor. Ancak, bildiğim kadarıyla, çok az sayıda Ermeni olmayan kişi Ermenice okuyup yazmasını öğrenmeye zahmet etmiştir. Bu gerçek, bir asır öncesinde olduğu kadar şimdi de geçerli. Bu bakımdan Ermenice, Ermeniler arasında bir çeşit gizli dil işlevi görmüştür. Hınçak ve Taşnak partilerinin mensupları, yalnızca birbirlerine Ermenice ile haberleşerek, planlarını Ermeni olmayanlardan gizleyebilmişlerdir. Örtmeceye veya şifreli sözcüklere ihtiyaç duymamışlardır.

Elbette ki tek tehlike, başka bir Ermeninin onları Osmanlı yetkililerine ifşa edebilmesidir ki bunu yapan olan birkaç Ermeni vardır. Bunlardan bir tanesi Tigran Armirdjanian adında, Vanda bir öğretmen. 1893 ile 1897 arasında vilayet çevirmeni olarak görev yapmış olan Armirdjanian, Osmanlı yetkilileri tarafından kendisine verilen Ermeni belgelerini Türkçeye çevirmiş. Hınçaklar ve Taşnaklar doğal olarak Armirdjanianın Osmanlı makamlarına olan desteğine karşı çıkmış ve, anlatıldığına göre, ona karşı birçok suikast girişiminde

bulunmuşlar. Ancak görünüşe göre başarılı olamamışlar.

Ne yazık ki, ihanet algısı sebebiyle Ermenilerin başka Ermenileri öldürmeleri veya öldürmeye teşebbüs etmeleri bir asır öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda sıkça gerçekleşen olaylarmış. Başarıyla sonuçlanan bir suikast örneği, Van Valisi Bedros Kapamacıyan vakasıdır. Kapamacıyan, 12 Aralık 1912 tarihinde, evinden çıkıp at arabasına bindiği sırada iki Taşnak tarafından vurulup öldürülmüş. Bu Taşnakların her ikisi, Aram Manukian ve diğer birkaç Ermeni ile tutuklanmış. Manukian, Ermeniler arasında bilinen biridir. Rus ordusu 1915 yılında Vanı işgal ettiğinde, Manukian Ruslar tarafından Van Valisi olarak seçilmiştir.

Yakın zamanda Ermenilerin başka Ermeniler tarafından suikaste uğramaları Türkiye dışında da gerçekleşmiştir. Söz konusu suikastlar arasından belki en bilineni, Levon Tourian adlı Ermeni piskoposun 24 Aralık 1933 tarihinde ABDnin New York şehrinde katledilmesi olabilir. ABDdeki dokuz Taşnak, cinayette suç ortaklığından ötürü mahkûm edilmiştir.

Artık günümüzde hain olarak kabul edilen Ermeniler başka Ermeniler tarafından öldürülmüyorlar elbette. Bunun yerine suçlanıp dışlanıyorlar. Ermeni Amerikalı Meline Toumani bunun bir örneği. Toumani, 2014 yılında ABDde *There Was and There Was Not* (TR: *Bir Vardı, Bir Yoktu*) başlıklı bir kitap yayınladı. Kitap; İstanbula taşınan Toumaninin orada edindiği tecrübeleri anlatıyor ve Türk halkından olumlu bir şekilde söz ediyordu. Toumani bundan dolayı Ermeni yayınlarında ve internette eleştirilere maruz kaldı. Şu anda okumakta olduğunuz yazı eğer geniş çapta dağıtılırsa ben de başka Ermeniler tarafından suçlanacağım inancındayım. **(2/5)**

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: TORIKIAN, İver. 2026. "STRATEJİK SUSKUNLUK: ERMENİLERİN SESSİZLİĞİ (İKİNCİ BÖLÜM) - 08.2021." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2021 / 63. Kasım 18. Erişim Mayıs 20, 2026. <https://avimbulten.org/public/Blog/STRATEJIK-SUSKUNLUK-ERMENILERIN-SESSIZLIGI-IKINCI-BOLUM-08-2021>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

 @avimorgtr

 <https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr
<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır